

3 VĂN HÓA VÀ PHÁT TRIỂN CÔNG NGHIỆP VĂN HÓA

NGHĨ VỀ SONG ĐỀ GIÁ TRỊ VÀ PHẢN GIÁ TRỊ TRONG VĂN HOÁ Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

TS. NGUYỄN DUY CƯỜNG *

TÓM TẮT

Đảng Cộng sản Việt Nam từ khi bắt đầu công cuộc đổi mới năm 1986 đến nay, mỗi khi đề cập đến việc phát triển nền văn hóa tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc đều đề cập đến giá trị và phản giá trị trong văn hóa Việt Nam. Đảng luôn ý thức rằng, các giá trị trong văn hóa Việt Nam là thành quả của hàng ngàn năm lao động sáng tạo, đấu tranh kiên cường dựng nước và giữ nước của cộng đồng các dân tộc Việt Nam, là thành quả giao lưu và tiếp biến nhiều giá trị văn hóa của nhân loại. Các giá trị trong văn hóa là nguồn sống nuôi dưỡng nhiều thế hệ người kế tiếp nhau trong lịch sử phát triển của dân tộc. Đó là các giá trị tuyệt vời trong lao động sáng tạo và đấu tranh kiên cường để dựng nước và giữ nước. Đó là các giá trị nhân cách trong lối sống cống hiến toàn bộ năng lực sáng tạo của mình để dựng nước và giữ nước. Nó liên quan mang tính bản chất đến trình độ người trong cải tạo giới tự nhiên, xây dựng xã hội và hoàn thiện nhân cách con người. Bên cạnh đó trong văn hóa Việt Nam vẫn tồn tại những phản giá trị như những phí tổn không thể tránh được cho sự phát triển. Giá trị và phản giá trị không ngừng đấu tranh tạo động lực mạnh mẽ cho sự phát triển bền vững. Bài viết tập trung phân tích các khía cạnh tích cực và tiêu cực (phản diện) này của văn hóa Việt Nam.

Từ khóa: Văn hóa Việt Nam, giá trị văn hóa, phản giá trị văn hóa.

Nhận bài: 1/1/2025; đưa vào quy trình phản biện 2/1/2025; duyệt đăng 25/3/2025.

1. MỞ ĐẦU

Trải qua hàng ngàn năm dựng nước và giữ nước, nhân dân Việt Nam đã hình thành nhiều mô thức phát triển các giá trị văn hóa khác nhau trong các mô hình phát triển xã hội khác nhau. Hiện nay, chúng ta đang xây dựng mô thức phát triển các giá trị văn hóa

Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc. Đó là mô thức tạo nên các giá trị văn hóa của thời kỳ đất nước xây dựng chủ nghĩa xã hội thông qua cơ chế thị trường. Đó là mô thức văn hóa của thời kỳ đất nước quá độ lên chủ nghĩa xã hội. Mô thức văn hóa này chính là nền văn hóa của cơ chế thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa. Nền văn hóa này

cùng với nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa đã *tạo thành một chỉnh thể hữu cơ của thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa Việt Nam*. Nó tạo ra các giá trị văn hóa mới cũng đồng thời làm xuất hiện những phản giá trị trong văn hóa Việt Nam hiện nay. Nó vừa gắn với các giá trị văn hóa bền vững của dân tộc, vừa tiếp biến các giá trị văn hóa mới của nhân loại, vừa tạo ra các giá trị và các phản giá trị trong văn hóa. Cơ chế thị trường ở Việt Nam hiện nay đã làm rung chuyển hệ thống văn hóa Việt Nam truyền thống hàng ngàn năm vốn có sự cân bằng các giá trị. Đó là một cơ chế rất mới tạo ra không ít các song đề giá trị và phản giá trị trong văn hóa Việt Nam hiện đại.

2. NỘI DUNG

2.1 Sự biến đổi của kinh tế, lối sống và hệ giá trị

Hiện nay, ở nước ta, nền kinh tế thị trường dù là thị trường có định hướng xã hội chủ nghĩa, vẫn có khả năng làm biến đổi lối sống của con người Việt Nam vốn xưa nay thường đề cao hệ thống giá trị, trọng tình nghĩa và xem nhẹ lợi ích vật chất. Các giá trị văn hóa truyền thống ở Việt Nam từ xưa đã không đề cao buôn bán, rất ác cảm với các quan hệ cạnh tranh, bởi vì xã hội Việt Nam truyền thống chưa từng hình thành những thương trường và đại thương trường, chưa diễn ra lần cách mạng công nghiệp nào vượt trên nông nghiệp. Đến hôm nay chúng ta bắt tay xây dựng mô hình một xã hội theo cơ chế thị trường dù là thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa thì chúng ta vẫn đã tiếp nhận không ít các giá trị văn hóa mới kèm theo sự du nhập khá nhiều các phản giá trị vào văn hóa Việt Nam, tạo nên khá nhiều song đề giá trị và phản giá trị trong văn hóa. Cơn lốc giao thương - trao đổi trong kinh tế thị trường ở nước ta đã phá vỡ mọi bức tường, các chuẩn mực, hệ giá trị văn hóa truyền thống được cân bằng và trọng thị từ hàng ngàn năm trước. Điều này tác động

rất mạnh đến quá trình hình thành những giá trị văn hóa mới, vốn cần tạo khả năng cho con người mới Việt Nam thích ứng với mô hình phát triển đất nước theo cơ chế thị trường hiện nay.

Chúng ta nhận thức sâu sắc rằng, cơ chế thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa sẽ tạo ra sự hưởng thụ các sản phẩm vật chất và tinh thần rất mới, lành mạnh và tiến bộ, tạo nên rất nhiều giá trị văn hóa mới mà nền văn hóa truyền thống xưa kia không thể, do không có cơ sở xã hội cho sự hình thành chúng. Cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta với sự giao lưu thực tế vừa mang lại những giá trị mới trong văn hóa Việt Nam và cũng vừa mang vào rất nhiều các phản giá trị vào văn hóa tạo ra nhiều cái giả, cái sai, cái không đẹp, cái vô đạo đức của nó khi nó nhân danh những cái mới, cái văn minh để phủ nhận hệ thống giá trị đã cân bằng trong xã hội Việt Nam truyền thống.

Làn sóng đầu tư trong kinh tế thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta hiện nay đã đưa Việt Nam vào mạng lưới công nghiệp, công nghệ cao và siêu máy tính, va chạm với văn hóa của khu vực và thế giới. Nó cổ vũ các giá trị văn hóa của các khu công nghiệp, thúc đẩy các giá trị văn hóa của các ngân hàng, địa ốc, các giao dịch khoáng sản và lâm sản. Nó thúc đẩy mạnh mẽ quá trình công nghiệp hóa, đô thị hóa, hiện đại hóa đất nước, đánh thức khát vọng đổi đời của hàng chục triệu những người nông dân nghèo khó, các lối sống lạc hậu ở các vùng xa, vùng sâu.

Thêm vào đó, mô hình phát triển đất nước theo cơ chế thị trường hiện nay buộc chúng ta phải tiếp biến các *làn sóng tin học*. *Làn sóng tin học* đã mang lại rất nhiều giá trị mới cho văn hóa Việt Nam với việc áp dụng công nghệ thông tin hiện đại, thông tin đại chúng, đã tạo ra rất nhiều giá trị văn hóa mới cho mọi thế hệ, mọi người ở Việt Nam. Trong gần 40 năm đổi mới đất nước, *làn sóng tin học* đã đưa văn hóa Việt Nam tiếp cận nhanh thế giới hiện đại, mở rộng giao lưu văn hóa với nhiều dân tộc trên thế giới, nâng thể dục, thể thao và nền giáo dục quốc gia lên tầm nhân loại.

Làn sóng xuất khẩu, đầu tư, tin học đã tạo ra những giá trị văn hóa rất tốt đẹp. Tuy nhiên, bên cạnh những giá trị ấy các làn sóng này cũng đã làm hại rất nhiều lối sống tình nghĩa và làm đảo lộn hệ thống giá trị đã được cân bằng trong cơ cấu văn hóa Việt Nam thời kỳ trước đổi mới. Các làn sóng này cùng với nhịp điệu gấp gáp của quá trình đổi mới ở Việt Nam đã tạo nên nhiều phản giá trị trong văn hóa. Nhiều tệ nạn đã làm tha hóa không ít nhân cách trước đây người ta vẫn kính nể và trọng thị. Cơ chế thị trường ở nước ta hiện nay đang truyền bá nhiều lối sống thực dụng phương Tây, nhiều tệ nạn, phản giá trị văn hóa. Lối sống trộm cắp, buôn lậu, lừa đảo, nghiện hút đã thấm khá sâu vào nhiều tộc người, tầng lớp xã hội, làm mất an ninh văn hóa nghiêm trọng. Không chỉ ở các vùng đô thị mà ở cả các vùng nông thôn xa xôi, vùng rừng núi heo hút hiểm trở, cũng vậy.

Làn sóng đầu tư trong cơ chế thị trường ở nước ta hiện nay đã làm thức dậy khát vọng tiền tài và du nhập nhiều lối sống vô văn hóa. Làn sóng tin học trong cơ chế thị trường ở nước ta hiện nay, ngoài những giá trị rất tốt đẹp nó mang lại cho văn hóa mới Việt Nam thì nó còn kích hoạt lối sống bạo lực, thực dụng, ăn chơi, hưởng thụ tính dục trái tuần phong mỹ tục của dân tộc và đặc biệt nó du nhập những hệ tư tưởng hoàn toàn xa lạ, không phù hợp với hệ giá trị văn hóa đã được cân bằng của dân tộc ta hàng ngàn năm nay.

2.2 Song đề giá trị và phản giá trị

Hiện nay, người ta thấy rất rõ một song đề giá trị và phản giá trị trong văn hóa theo mô thức cơ chế thị trường, đang gặp rất nhiều rắc rối, phá vỡ sự cân bằng sinh thái, tuyệt diệt đất đai, rừng biển, sông suối và làm ô nhiễm không khí, nguồn nước bởi việc điện khí hóa, công nghiệp hóa bằng mọi giá. Đúng là, nó mang lại nhiều giá trị tốt đẹp cho văn hóa, song cũng gây nhiều hệ lụy cho cả môi trường tự nhiên lẫn môi trường xã hội. Rõ ràng

là trong cơ chế thị trường dù là có tính định hướng xã hội chủ nghĩa nhưng nó chưa thể tạo ra được hệ thống những giá trị bền vững. Cái mà ta gặp thường xuyên là khi đạt được những thành tựu tốt đẹp trong văn hóa, nó vẫn chưa điều hòa được sự phát triển sôi động và nóng bỏng của cơ chế thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa. Với tư cách là những thành tựu tốt đẹp của văn hóa nó cũng đồng thời phải tham dự vào việc điều chỉnh và hạn chế đến mức quyết liệt các phản giá trị trong văn hóa. Định hướng xã hội chủ nghĩa trong cơ chế thị trường ở nước ta hiện nay chưa phát huy hết tiềm lực của nó trong việc tạo ra những giá trị mới cho văn hóa. Cơ chế thị trường đang phát triển mạnh và rõ ràng nó luôn luôn có sức sống để phát triển mạnh hơn, nhưng định hướng xã hội chủ nghĩa chưa phát huy hết tính năng động của mình khiến cho trong văn hóa Việt Nam đương đại luôn tồn tại các song đề giá trị và phản giá trị. Tính định hướng xã hội chủ nghĩa chưa thực sự mạnh, nên chưa tìm được phương thức tốt nhất làm cơ sở tạo nên những giá trị văn hóa mới và làm đối trọng để hạn chế những phản giá trị trong văn hóa.

Về mặt an ninh văn hóa, định hướng xã hội chủ nghĩa phải là vũ khí cổ vũ và tiếp biến những giá trị văn hóa tiên tiến đồng thời phải là phương tiện hạn chế những mặt tiêu cực trong việc tiếp biến văn hóa của nhân loại. Định hướng xã hội chủ nghĩa là phương thức Việt hóa, dân tộc hóa những giá trị văn hóa tiên tiến phù hợp với các giá trị trong văn hóa Việt Nam vì mục tiêu “dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng và văn minh”. Trong gần 40 năm đổi mới đất nước theo mô hình cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa rất nhiều lối sống không phù hợp với hệ thống giá trị đã cân bằng tuyệt đối ở nước ta, những điểm nóng văn hóa trong các nhà hàng, khách sạn dịch vụ du lịch và cả trong lĩnh vực chính trị nữa chưa gắn bó mật thiết với định hướng xã hội chủ nghĩa về văn hóa và giá trị hay phản giá trị trong văn hóa.

“Văn hóa là trình độ người của các mối quan hệ xã hội” [2, tr. 3]. Đó là mối quan hệ giữa con người và giới tự nhiên, con người và

xã hội và sự phát triển của chính bản thân con người. Các giá trị văn hóa hay các phản giá trị trong văn hóa là các chuẩn mực, các thước đo văn hóa của những cộng đồng người, những tập đoàn người, những chế độ xã hội khác nhau trong tiến trình lịch sử đề xuất và mong muốn noi theo. Văn hóa và các giá trị văn hóa cách mạng ở nước ta gắn liền với các mô hình phát triển đất nước. Cuộc cách mạng dân tộc dân chủ nhân dân đã hình thành những thước đo văn hóa và các giá trị văn hóa theo chuẩn mực *dân tộc - khoa học - đại chúng*. Cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa ở miền Bắc và cuộc chiến đấu giải phóng miền Nam thống nhất đất nước đã hình thành những thước đo văn hóa và các giá trị văn hóa mới có nội dung *xã hội chủ nghĩa và tính chất dân tộc*. Sau năm 1986, từ thời kỳ đổi mới tới nay, chúng ta xây dựng đất nước theo mô hình kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa với mô thức đánh giá văn hóa và các giá trị văn hóa theo các chuẩn mực *tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc*. Thực chất đó là thước đo văn hóa và giá trị văn hóa theo các chuẩn mực *dân tộc - hiện đại - nhân văn*. Thước đo văn hóa và các giá trị văn hóa này hướng tới “dân giàu, nước mạnh, xã hội dân chủ, công bằng, văn minh”. Có thể nói rằng, trong gần 40 năm đổi mới, mô thức văn hóa tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc đã va đập dữ dội với cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Nó có những mặt phát triển thiên lệch, không ngăn cản được những phản giá trị văn hóa thâm nhập vào Việt Nam cùng các giá trị văn hóa hiện đại quá rộng lớn của nhiều nền văn minh hiện đại trong tiến trình khai triển như vũ bão của toàn cầu hóa.

Trong gần 40 năm đổi mới, chúng ta xây dựng thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, nhưng các chuẩn mực giá trị của nền văn hóa này chưa được phát triển đồng bộ và cũng chưa định hướng được tất cả các nhân cách tham gia xây dựng nền văn hóa mới. Nhiều người còn nhận thức rằng, nền văn hóa tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc cùng với nền kinh tế thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa tạo thành một chỉnh thể hữu cơ của một thể chế nhà nước theo định hướng xã hội

chủ nghĩa ở Việt Nam. Tuy nhiên, văn hóa và các giá trị trong nhà nước này còn rất nhiều các song đề cần bàn. Đã từ lâu, chính Văn kiện Đại hội Đảng lần thứ XI cách đây hơn một thập kỷ đã chỉ rõ: “Văn hóa Việt Nam hiện nay phát triển chưa tương ứng với tăng trưởng kinh tế. Quản lý văn hóa văn nghệ báo chí xuất bản còn thiếu chặt chẽ. Môi trường văn hóa bị xâm hại lại càng thiếu lành mạnh trái với thuần phong mỹ tục các tệ nạn xã hội tội phạm và sự xâm nhập các sản phẩm dịch vụ độc hại làm suy đồi đạo đức” [1, tr. 69].

Mô thức văn hóa trong cơ chế thị trường định hướng các giá trị văn hóa gắn với hiện đại. Thế nào là hiện đại? Và mô thức văn hóa ấy nói rõ các giá trị văn hóa phải tiên tiến, phải đậm đà bản sắc dân tộc. Hiện nay, khái niệm tiên tiến và đậm đà bản sắc dân tộc cần được làm rõ hơn bằng các chuẩn mực giá trị cụ thể. Bởi vì, cái chúng ta gọi là tiên tiến lại không có giá trị nhân loại hoặc cái chúng ta gọi là đậm đà bản sắc dân tộc cũng không có giá trị tiên tiến trong sự phát triển văn hóa của dân tộc. Có nhiều giá trị văn hóa tiên tiến trong đó chứa đựng những song đề, nó chỉ có giá trị đối với văn hóa trong một giai đoạn nhất định nhưng sang giai đoạn khác nó đã trở thành lạc hậu và phản giá trị. Cũng như thế, nói giá trị văn hóa Việt Nam là đậm đà bản sắc dân tộc, nhưng nhiều giá trị văn hóa trong gia đình, trong làng xã ở Việt Nam mang nặng tính dân tộc nhưng lại không đáp ứng được hệ thống giá trị mới. Cũng vì thế năm 2021, Đại hội Văn hóa toàn quốc đã đề xuất chúng ta cần xây dựng hệ chuẩn mực giá trị mới trên rất nhiều phương diện của cuộc sống vô cùng mới mẻ ở nước ta hiện nay.

Chúng ta cần nhận thức sâu sắc rằng, các nền văn hóa phổ cập của toàn nhân loại cho đến nay vẫn lưu giữ ba hệ chuẩn mực giá trị văn hóa phổ quát và đồng thời cũng là hệ giá trị phản ánh những cái tốt đẹp trong văn hóa đó là hệ giá trị đúng - sai, thiện - ác, đẹp - xấu. Nói đây là hệ giá trị phổ quát hay là hệ chuẩn mực phổ quát để định hướng, đánh giá đầu là giá trị, đầu là phản giá trị trong văn hóa. Các giá trị trong văn hóa thường được khẳng định

bằng cái đúng và các phản giá trị trong văn hóa thường được phủ định bằng cái sai. Cũng thế, thiện là các giá trị văn hóa và ác là các phản giá trị văn hóa, đẹp là giá trị văn hóa và xấu là phản giá trị văn hóa. Tuy nhiên, thế nào là đúng? thế nào là sai? thế nào là thiện? thế nào là ác? thế nào là đẹp? và thế nào là xấu? là những vấn đề phức tạp ở từng dân tộc, từng giai cấp, từng thời đại. Vì thế, việc xây dựng các chuẩn mực giá trị và phản giá trị trong văn hóa Việt Nam theo cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa hiện nay rất phức tạp nên rất công phu, vì cần cụ thể hóa rõ ràng.

Nguyên nhân làm nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa sinh ra khá nhiều các song đề giá trị và phản giá trị trong văn hóa Việt Nam là, một mặt, chúng ta định hướng xã hội chủ nghĩa hiện nay chưa mạnh mẽ; mặt khác, như Đảng ta đã chỉ rõ là “nền văn hóa Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc hiện nay chưa phát triển toàn diện” [1, tr. 75]. Rõ ràng gần 40 năm đổi mới vừa qua, chúng ta xây dựng thể chế kinh tế thị trường xã hội chủ nghĩa nhưng các chuẩn mực của nền văn hóa trong thời kỳ này chưa được phát triển đồng bộ. Đảng ta đã nhiều lần nhắc nhở rằng, phát triển văn hóa trong cơ chế thị trường cần phải toàn diện mới phát huy được những giá trị mới trong văn hóa và kiểm chế những phản giá trị khi kinh tế thị trường phát triển chưa kiểm soát đủ mức.

Theo quan điểm của Đảng ta, văn hóa luôn là một bộ phận hợp thành chính thể phương thức sản xuất, văn hóa là sản phẩm hữu cơ của phương thức sản xuất của cả cơ sở hạ tầng lẫn kiến trúc thượng tầng của mọi xã hội. Quy luật phổ biến nội tại và hoàn chỉnh của phương thức sản xuất là sự phát triển văn hóa toàn diện. Trong nền sản xuất xã hội có sản xuất vật chất và sản xuất tinh thần, có nghĩa là có văn hóa vật chất và văn hóa tinh thần. Nếu văn hóa phát triển chưa tương xứng với tăng trưởng kinh tế có nghĩa là chúng ta chưa phát triển văn hóa đồng bộ, điều này sẽ tạo ra những song đề phát triển các giá trị trong văn hóa và đồng thời phát triển những phản giá trị trong văn hóa.

Văn hóa tinh thần là một bộ phận hợp thành kiến trúc thượng tầng của xã hội nó thể hiện thống nhất trình độ người của các quan hệ của con người với tự nhiên, với xã hội và với sự phát triển của bản thân nhân cách mỗi con người. Văn hóa phát triển toàn diện sẽ là điều kiện cơ bản và bền vững, hài hòa tạo nên các giá trị tốt đẹp giữa con người với con người, con người với tự nhiên và phẩm giá của mỗi cá nhân. Văn hóa, các giá trị văn hóa là sự sinh thành lịch sử, sự sinh sôi nảy nở của toàn bộ các quan hệ trong một cộng đồng xã hội nhất định. Các chuẩn mực văn hóa tạo nên các giá trị văn hóa trong cộng đồng ấy gắn kết tạo thành các chuẩn mực được cả cộng đồng đồng thuận và mong muốn noi theo. Dù văn hóa có tính độc lập tương đối, các giá trị văn hóa được hình thành từ những cộng đồng, những thể chế xã hội tốt đẹp thì nó vẫn là kết cấu bên trong của cả cộng đồng ấy, nó có những phương diện, những sắc thái biểu hiện của một sự đồng thuận bền vững. Bản sắc dân tộc, bản sắc tộc người, bản sắc giai cấp, bản sắc vùng miền... của các giá trị văn hóa đều gắn liền với phẩm giá nhân cách của mỗi cá nhân. Vì lẽ đó, tính toàn diện sẽ là diện mạo của văn hóa thể hiện trong rất nhiều mối liên hệ của các hình thức phát triển của những giá trị trong văn hóa, nó cản trở và kiểm soát rất nhiều các phản giá trị trong văn hóa.

Để hạn chế bớt những phản giá trị trong văn hóa cần thiết phải quan tâm đến *phát triển văn hóa*. Phát triển toàn diện trong văn hóa là xóa bỏ mọi trở ngại trong quá trình hoạt động văn hóa. Những điều kiện kinh tế mới, cơ chế thị trường mở rộng và ngày càng hoàn thiện đòi hỏi những giá trị văn hóa mới cao hơn tạo những điều kiện vật chất và tinh thần cho các giá trị văn hóa. Việc nâng cao trình độ giáo dục những phương thức sản xuất các giá trị văn hóa mới, tăng cường tri thức cho văn hóa là những nội dung quan trọng trong phát triển toàn diện văn hóa trong cơ chế thị trường hiện nay ở nước ta.

Phát triển toàn diện các giá trị văn hóa không có nghĩa là thay đổi văn hóa theo kinh tế. Việc duy trì các giá trị văn hóa tốt đẹp còn

nhiều sức sống cũng là một trong những nội dung phát triển toàn diện các giá trị văn hóa bởi vì nó phát huy những tài năng, những di sản quý hiếm, những phong tục tập quán tốt đẹp, là động lực quan trọng tạo ra những năng lượng phát triển liên tục và ổn định của cả nền văn hóa mới, các giá trị văn hóa tốt đẹp phát triển toàn diện thì dân giàu, nước mạnh, xã hội dân chủ, công bằng và văn minh.

Cần lưu ý rằng, khi phát triển toàn diện các giá trị văn hóa thì *các chuẩn mực* định hướng, kiểm soát, điều tiết văn hóa cũng phải phát triển toàn diện. Khi mạng thông tin toàn quốc và toàn cầu nhân danh văn hóa phát triển toàn diện nó mang lại bao nhiêu lợi ích cho rất nhiều các vùng dân cư nhưng đồng thời những kẻ lừa đảo, bợn tin tặc cũng nhân danh sự phát triển toàn diện này mà dối trá, lọc lừa tạo nên không biết bao nhiêu các phản giá trị văn hóa. Vì vậy, nói đến phát triển toàn diện các giá trị văn hóa trước hết cần phải *phát triển toàn diện các chuẩn mực* văn hóa để ngăn chặn những phản giá trị trong văn hóa. Điều này trong Đại hội Văn hóa toàn quốc năm 2021 đã nêu lên thành một chủ đề rất tập trung để xây dựng các hệ chuẩn mực trên tất cả các lĩnh vực của cuộc sống ở Việt Nam từ gia đình đến nhân cách, từ giao thông đến chính trị, từ công sở đến các làng xã. Hoàn thiện các chuẩn mực văn hóa là chiếc chìa khóa vạn năng kiểm soát các song đề giá trị văn hóa.

Trong vòng gần 4 thập kỷ đổi mới vừa qua, ở Việt Nam nhiều người nhận thấy rằng các chuẩn mực điều tiết, giám sát, định hướng các giá trị văn hóa ở nước ta vẫn chưa phát triển toàn diện, chưa gắn bó chặt chẽ với sự vận động nhanh như chớp của kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Rất nhiều lĩnh vực văn hóa phải được quan tâm sâu sắc hơn về sự phát triển toàn diện các chuẩn mực văn hóa, các làn sóng xuất khẩu, đầu tư, tin học, các quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa, đô thị hóa diễn ra cấp tập không chỉ làm xuất hiện các giá trị văn hóa mới mà còn làm biến dạng rất nhanh các hệ thống chuẩn mực văn hóa truyền thống. Các chuẩn mực văn hóa vừa có tính ổn định tương đối vừa có tính năng động mạnh mẽ.

Phát triển toàn diện các chuẩn mực văn hóa ở nước ta hiện nay cần thiết phải quan tâm sâu sắc và triệt để đến hai đặc tính này của chúng. Khi hiện đại hóa các giá trị văn hóa mà không quan tâm đầy đủ đến các giá trị bền vững của các chuẩn mực văn hóa sẽ tạo ra nhiều tình huống mất an ninh văn hóa. Hiện nay, văn hóa gia đình đang lỏng lẻo dần, các quan niệm về giá trị văn hóa trong gia đình giữa các thế hệ già và trẻ có nhiều xung đột mà chúng ta chưa kiến tạo được một hệ chuẩn mực cần thiết để điều hòa các giá trị trong văn hóa gia đình ở Việt Nam.

Hiện nay, trong thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa mà chủ nghĩa cá nhân lại phát triển rất mạnh. Nó đang sinh ra lối sống thực dụng, đề cao quá mức các giá trị vật chất, xem thường thậm chí không chú ý đến những giá trị đạo đức, các giá trị tình nghĩa trong văn hóa bị sa sút. Rất nhiều các Văn kiện của Đảng ta đã chỉ mặt đặt tên cho những hiện tượng quan liêu, tham nhũng, chạy chức, chạy quyền, chạy bằng cấp, phai nhạt lý tưởng. Đảng ta đã xử lý nghiêm túc và nghiêm khắc các hiện tượng phản giá trị trong văn hóa này. Đảng ta cũng đã đề xuất nhiều chuẩn mực để hạn chế các tiêu cực văn hóa này tuy nhiên các chuẩn mực này khi đi vào cuộc sống cũng có nhiều biến dạng và thực chất chưa đủ sức mạnh kiểm chế, kiểm soát và loại bỏ các mưu ma, chước quỷ của các hiện tượng phản văn hóa trong cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta hiện nay. Các chuẩn mực này bước đầu kiểm chế, tái định hướng các giá trị văn hóa trong Đảng.

Rõ ràng là do trình độ quản lý tổ chức xã hội còn chưa bắt kịp nhịp đập quá nhanh của đời sống và đặc biệt là hệ thống các chuẩn mực giá trị văn hóa chưa kịp thời, chưa toàn diện, chưa đầy đủ, chưa bám rễ sâu vào đời sống xã hội, vào từng lĩnh vực văn hóa. Nhiều lĩnh vực văn hóa trong cơ chế thị trường ở nước ta hiện nay còn vô chuẩn. Chưa có một hệ thống chuẩn mực nào tốt đẹp được hình thành giữa cái đúng và cái sai, cái tốt và cái xấu, cái thiện và cái ác, chưa có một hệ chuẩn mực nào đủ minh bạch và phát triển đúng, mà đáng có một

sự phát triển lộn xộn, xô bồ trong lĩnh vực văn hóa văn nghệ, trong sản xuất tinh thần. Trước một hệ thống chuẩn mực như vậy, các nhà quản lý văn hóa văn nghệ đều biết và các chuẩn mực này vẫn tồn tại nhiều năm chưa ai thay đổi nó cả. Nhiều sản phẩm lao động phức tạp lại không có giá trị bằng những sản phẩm lao động giản đơn. Trước một hệ chuẩn văn hóa như vậy, làm thế nào để kiểm soát, thúc đẩy, định hướng hoặc hạn chế các giá trị và các phản giá trị trong văn hóa?

Rõ ràng là để xây dựng các chuẩn mực văn hóa phát triển toàn diện và thuyết phục, chúng ta phải có một đội ngũ quản lý văn hóa thông minh, sắc sảo, có nghiệp vụ tốt và chúng ta phải quan tâm đến các nguồn lực cơ bản, các chính sách hữu hiệu, xây dựng bằng được các chuẩn mực giá trị đúng đắn để phát triển văn hóa Việt Nam.

Vấn đề đầu tiên khi chúng ta *xây dựng các chuẩn mực giá trị văn hóa mới* là phải quan tâm tới các nhân cách văn hóa. Nhân cách văn hóa là *nguồn lực con người* đề xuất và quản lý các chuẩn mực văn hóa theo cái đúng, cái tốt, cái đẹp. Ở đây, cần đặc biệt chú ý tới tinh thần yêu nước, ý thức pháp luật, quan hệ đạo đức và chủ nghĩa nhân văn.

Nguồn tài nguyên quốc gia có ảnh hưởng sâu sắc đến sự phát triển toàn diện các chuẩn mực văn hóa. Trước hết, ta phải thấy tài nguyên quốc gia là một bộ phận không thể thiếu của văn hóa, các chuẩn mực văn hóa không chỉ liên quan đến các quan hệ giữa con người với con người, nó còn gắn liền và biểu thị trình độ phát triển của mối quan hệ giữa con người với giới tự nhiên. Việc làm chủ đất đai, rừng biển, khoáng sản, nguồn nước, các động vật quý hiếm có liên quan mật thiết với các chuẩn mực ứng xử với môi trường tự nhiên. Những năm vừa qua chúng ta đều thấy rõ những vấn đề đất đai, rừng, biển, sông suối liên quan thế nào đến các chuẩn mực giá trị và an ninh văn hóa. Việc lâm tặc phá rừng, nông dân dùng thuốc trừ sâu đánh bắt thủy sản, sông suối bị hóa chất làm ô nhiễm có gắn liền với các chuẩn mực không những của văn hóa, của pháp luật mà còn của rất nhiều quan hệ khác.

Phát triển toàn diện các chuẩn mực văn hóa trong cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta hiện nay nhất định phải quan tâm tới các trình độ phát triển của quan hệ con người đối với con người và con người đối với giới tự nhiên. Điều này chính là nội dung rất cơ bản của chính sách phát triển văn hóa.

Phát huy các chuẩn mực để phát triển các giá trị văn hóa và kiểm chế các phản giá trị trong văn hóa của cơ chế thị trường ở nước ta hiện nay, như chúng tôi đã trình bày, ngoài tài nguyên con người, tài nguyên thiên nhiên thì nguồn tài chính là những vấn đề to lớn của văn hóa mà các chuẩn mực giá trị nhất định phải chú ý một cách sâu sắc, kỹ càng.

Trong thời đại ngày nay, khi chúng ta phát triển kinh tế thị trường, dù là thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, thì an ninh văn hóa phải gắn với an ninh tài chính. Muốn phát triển các giá trị văn hóa Việt Nam nhất định chúng ta phải làm chủ được nguồn tài chính, phải xây dựng những chuẩn mực, hệ thống chuẩn mực vững chắc xung quanh vấn đề tài chính. An ninh văn hóa trong thể chế kinh tế thị trường ở nước ta hiện nay là một giá trị văn hóa vô cùng quan trọng. Nó liên quan toàn diện đến các vấn đề đất đai, công nghiệp hóa, đô thị hóa, các vấn đề của văn hóa giao thông, văn hóa gia đình, văn hóa học đường và rất nhiều lĩnh vực khác, đặc biệt là vấn đề lý tưởng sống. Đã phai nhạt lý tưởng, mà là phai nhạt lý tưởng của một quyền lực đề xuất các chuẩn mực giá trị văn hóa, thì nhất định chúng ta phải củng cố lại các chuẩn mực giá trị, hệ thống các giá trị chuẩn mực mới có thể đưa đất nước đến giàu đẹp, tổ quốc hùng mạnh, xã hội dân chủ, công bằng...

Bảng giá trị văn hóa truyền thống ở nước ta trong mấy chục năm qua đã thay đổi rất nhanh, có rất nhiều chuẩn mực giá trị văn hóa không còn phù hợp với nhịp sống mới sôi động; nhiều chuẩn mực giá trị và hệ chuẩn mực giá trị văn hóa ở nước ta vẫn chưa theo kịp sự vận động nhanh chóng của đời sống xã hội. Có không ít các phản giá trị văn hóa đã xuất hiện công khai và ngang nhiên trên các mạng thông tin toàn quốc, toàn cầu, trong các làn sóng đầu tư

và thông tin. Dưới sự lãnh đạo sáng suốt của Đảng nhất định chúng ta phải có quyết tâm cao để xây dựng những chuẩn mực, hệ chuẩn mực giá trị văn hóa mới theo hướng dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh dưới ánh sáng của hệ tư tưởng Mác - Lênin, Hồ Chí Minh trên cơ sở các chuẩn mực giá trị phổ quát Chân - Thiện - Mỹ.

Các song đề giá trị văn hóa trong cơ chế thị trường ở nước ta hiện nay đang xuất hiện

và biến báo khó lường nên chúng ta cần phải tỉnh táo, cấp bách xây dựng cho bằng được các chuẩn mực hệ chuẩn mực giá trị của nền văn hóa mới ở Việt Nam. Chỉ có quyết tâm ấy mới có thể làm phong phú những giá trị văn hóa tốt đẹp trong xã hội của chúng ta và kiểm soát, kiểm chế những phản giá trị văn hóa trong các song đề văn hóa hằng ngày hàng giờ đang phát huy ảnh hưởng của nó trong toàn bộ cuộc sống mới của chúng ta.

3. KẾT LUẬN

Để khống chế các phản giá trị của văn hóa trong kinh tế thị trường ở nước ta hiện nay nhất định phải phát triển văn hóa toàn diện. Phát triển văn hóa toàn diện là phát triển trình độ của con người trong quan hệ với tự nhiên với xã hội và với chính bản thân mỗi nhân cách. Phát triển văn hóa toàn diện là phát triển cả nội dung lẫn hình thức, đặc biệt là các hệ chuẩn giá trị văn hóa trên mọi lĩnh vực của cuộc sống. Theo Di chúc của Chủ tịch Hồ Chí Minh, đây là cuộc chiến đấu không lồ hướng đến “một xã hội văn hóa cao” [3; tr. 494]. Cuộc chiến đấu này phải dựa vào sức mạnh vĩ đại của toàn dân mới lọc bỏ được những hư hỏng làm cản bước tiến lành mạnh của xã hội ta./.

TÀI LIỆU TRÍCH DẪN

1. Đảng Cộng sản Việt Nam (2011): *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội
2. Đỗ Huy, Nguyễn Duy Cường (2021): *Văn hóa vì sự phát triển toàn diện xã hội và con người Việt Nam*, Nxb. Thông tin và truyền thông, Hà Nội
3. Hồ Chí Minh (2011): *Toàn tập, tập 15*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội

Ảnh: www.tapchicongsan.org.vn/